

AVSTRO-OGRSKA VOJSKA V SENCI VSTOPA ITALIJE
V PRVO SVETOVNO VOJNO

Gregor ANTOLIČIČ

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: gregor.antolicic@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

Prispevek se metodološko ob upoštevanju dosedanjih referenčnih raziskav in objav naslanja na arhivske vire, ki zadevajo predvsem komunikacijo med avstrijskim in nemškim generalštabom v času od začetka leta 1915 do vstopa Kraljevine Italije v prvo svetovno vojno. Preko analize vojaškega dogajanja na Balkanu in vzhodnem bojišču v letih 1914 in 1915 poskuša najprej prikazati povezavo med avstrijskimi neuspehi na bojišču in pripravi na morebitno vojskovanje s Kraljevino Italijo. Kot drugo pa želi raziskava pokazati odvisnost Avstro-Ogrske od Nemčije vse od septembra 1914 naprej.

Ključne besede: prva svetovna vojna, Avstro-Ogrska, Kraljevina Italija, Balkan, vzhodna fronta, Conrad von Hötzendorf, Oskar Potiorek, vojaška taktika

L'ESERCITO AUSTRO-UNGARICO ALL'OMBRA DELL'INGRESSO
ITALIANO NELLA PRIMA GUERRA MONDIALE

SINTESI

Dal punto di vista metodologico il contributo – considerando gli studi e le pubblicazioni precedenti – si basa su fonti d'archivio che riguardano principalmente le comunicazioni tra lo Stato maggiore austriaco e quello tedesco dall'inizio del 1915 fino all'entrata in guerra del Regno d'Italia. Analizzando le azioni militari nei Balcani e sul fronte orientale nel 1914 e nel 1915 l'autore cerca di presentare in primo luogo una correlazione tra i fallimenti militari austriaci e i preparativi per un'eventuale guerra con il Regno d'Italia. In secondo luogo, il saggio cerca di dimostrare la dipendenza dell'Impero austro-ungarico dalla Germania dal settembre 1914 in poi.

Parole chiave: Prima guerra mondiale, Austro-Ungheria, Regno d'Italia, Balcani, fronte orientale, Conrad von Hötzendorf, Oskar Potiorek, tattica militare

UVOD

Izbruh prve svetovne vojne je za vodilne vojaške osebnosti Avstro-Ogrske pomenil uresničitev dolgoletnih želja po bojevanju na Balkanu. Glavni zagovornik takšne vojne je bil sam načelnik avstro-ogrskega generalštaba (Kaiser und König Armeeoberkommando – AOK) Conrad von Hötzendorf. Slednji je bil leta 1906 na pobudo prestolonaslednika Franca Ferdinanda imenovan na to pozicijo (Sondhaus, 2000, 80). Prva preizkušnja za Conrada je nato prišla leta 1908 v času aneksijske krize. Dane okoliščine so za načelnika AOK predstavljale idealno osnovo za »preventivno vojno« proti Srbiji. Izraz »preventivna vojna« je tako v letih do atentata v Sarajevu postal stalnica v Conradovih zahtevah po vojaškem posredovanju na Balkanu. Toda pobudnik njegovega imenovanja na položaj šefa AOK je svojega varovanca preko pribočnika Broscha von Arenaua poskušal umiriti. Franc Ferdinand se je namreč dobro zavedal, da »preventivne vojne« proti Srbiji ne bi bilo mogoče omejiti samo na vojskovanje med dvema državama, ampak bi se zaradi bolj ali manj tajnih paktov vojna razširila tudi v druge države. Iz tega razloga se je prestolonaslednik bal vojne, saj bi po njegovem mnenju vojaško posredovanje monarhije proti Srbiji lahko privedlo do velike vojne, ki bi jo monarhija morala biti na dveh ali celo treh frontah (Bled, 1990, 552–560; Judson, 2016, 385; Ferguson, 1999, 100).

Atentat v Sarajevu je v letu 1914 nato Conradu končno ponudil argumente, s katerimi bi lahko prepričal ostarelega cesarja Franca Jožefa, da s svojim podpisom sproži vojno, ki so si jo nekateri že tako dolgo želeli. Toda v kakšne stanju je bila avstro-ogrška vojska oz. bolje rečeno, kakšni so bili njeni voditelji, ki bi naj slavno vojsko popeljali k »novim slavnim zmagam«? Avstro-ogrski oficirji so bili na predvečer prve svetovne vojne sicer poklicni vojaki, ki pa niso imeli nobenih izkušenj s pravim vojskovanjem. Zadnja velika vojna, ki jo je monarhija bila, je bila za avstrijsko stran neuspešna avstrijsko-pruska vojna iz leta 1866. Tudi predhodne vojne v 50ih in 60ih letih 19. stoletja so bile za monarhijo katastrofalne (Wühle, 2007). Cesar je tako na vojaškem področju hitel iz enega v drug poraz. Po enem izmed porazov v bitki pri Solferinu leta 1859 je Franc Jožef v pismu svoji ljubljeni Sisi zapisal: *»To je žalostna zgodba o strašnem dnevu, ko je bilo veliko storjenega in ko se nam sreča ni nasmehnila. Za marsikatero izkušnjo sem bogatejši in spoznal sem, kako se počuti premagani vojskovodja.«* (Bled, 1990, 209).

Tako je Avstro-Ogrska slavo svoje vojske raje gradila na Josephu Radetzkm, zmagah nad Napoleonom ali pa še dlje v preteklosti v zmagah nad Turki. Vodilni predstavniki avstro-ogrške vojske v letu 1914 so bili povečini rojeni konec 50ih in v začetku 60ih letih 19. stoletja oz. še kasneje, torej so bili v času zadnjega velikega vojskovanja monarhije otroci. Edino cesar Franc Jožef je bil tisti, ki je sam doživel vse vojne druge polovice 19. stoletja. Toda kljub vojaškim porazom je Avstro-Ogrska navzven dajala občutek močno militarizirane države, v kateri je vojska igrala pomembno vlogo. To dokazuje tudi dejstvo, da so vsi moški predstavniki vladajoče družine na javnih nastopih nosili vojaške uniforme, cesar pa je vojaško uniformo uporabljal kot vsakodnevno oblačilo. V duhu nekdanjih velikih zmag in dobri vojaški organizaciji države so bile vzgojene nove in nove generacije oficirjev, za katere je v letu 1914 nastopil trenutek, da dokažejo sebe in vojaško moč svoje domovine (Rauchensteiner, 2013, 55–58, 61–63; Judson, 2016, 391).

Eno izmed ključnih vprašanj je torej, ali so vojaški predstavniki monarhije precejevali svoje sposobnosti in hkrati podcenjevali sposobnosti svojih nasprotnikov? Na to vprašanje bomo poskušali odgovoriti preko analize vojaškega dogajanja v letu 1914 in na začetku leta 1915, in sicer na podlagi dostopne literature in arhivskega gradiva. Slednje temelji na avtorjevem raziskovanju v Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv (Vojaški arhiv na Dunaju). Izjemno obsežni arhivski fondi na Dunaju tako nudijo zanimiv in originalen vpogled v manj znane podrobnosti vojaškega dogajanja v času prve svetovne vojne. V pričujočem članku bodo tako ovrednoteni do sedaj neobdelani primarni viri. Analiza slednjega bo tako omogočila boljše razumevanje ključnega dogajanja med avstrijskim in nemškim vrhovnim vojaškim poveljstvom v času zadnjih mesecev pred vstopom Kraljevine Italije v vojno.

Ob osnovnem vprašanju glede precenjevanja in podcenjevanja se pojavi mnogo podvprašanj. V povezavi z vstopom Kraljevine Italije v vojno tako izstopa predvsem vprašanje, kako je morebitno lastno precenjevanje vojaške moči vplivalo na kalkulacije avstro-ogrskih vojaških strategov o morebitni italijanski intervenciji. Namreč, že prej omenjena Conradova »preventivna vojna« se ni omejevala samo na vojno proti Srbiji, saj je šef AOK med ključne nasprotnike monarhije na Balkanu oz. jugu prišteval tudi Kraljevino Italijo. Tako bi kratka in »preventivna vojna« po njegovem mnenju morala biti usmerjena tudi proti siceršnji zaveznici v trojni zvezi (Kronenbitter, 2003, 136–138, 218, 324, 330, 359, 404, 437–438). S svojimi nenehnimi zahtevami po vojni je Conrad prišel v nasprotje z zunanjo politiko avstro-ogrskega zunanjega ministra Aloisa Lexa von Aehrenthala, kar je v letu 1911 privedlo do Conradovega začasnega odhoda iz mesta šefa AOK. Ob zunanjem ministru je Conradovim željam po vojni nasprotoval tudi cesar, ki mu je ob avdienci 15. novembra 1911 dejal: *»Ti nenehni napadi, predvsem obtožbe na račun Italije in Balkana, ki jih nenehno ponavljate, so uperjene proti meni, politiko delam jaz, to je moja politika! Moja politika je politika miru. S to politiko se morate vsi sprijazniti.«* (Kronenbitter, 2003, 336).¹ Toda že čez 13 mesecev, natančneje decembra 1912, se je Conrad vrnil na mesto šefa AOK toda kljub cesarjevemu grajanju svoje retorike ni spremenil. Tako je med letoma 1913 in 1914 »preventivno vojno« zahteval kar 25-krat (Mason, 1985, 65).

AVTRO-OGRSKO VOJSKOVANJE V PRVEM LETU VOJNE

Mnogokrat obdelani in ovrednoteni streli Gavrila Principa na prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo soprogo Zofijo 28. junija 1914 v Sarajevu so vsaj v mišljenju tistih, ki so si vojno že dolgo želeli, dosegli svoj namen. Ostareli cesar je namreč napad na sicer neljubega prestolonaslednika ocenjeval kot napad na svojo družino in s tem tudi kot napad na Avstro-Ogrsko (Svoljšak, 2016, 129–132). Vojaški krogi s Conradom na čelu so se dobro zavedali, da je z atentatom napočil ključni trenutek v njihovi karieri. Ob cesarju se je vojna naklonjenost izražala tudi v ljudstvu, med katerim je prišlo do sprostitve vse jeze in razočaranja nad večletno hlinjeno prijaznostjo do sosednjih držav. Na dnevni red

1 O zunanjih politiki Avstro-Ogrske na Balkanu podrobneje Haning, 2010.

so tako prišle hujskaške fraze kot »smrt jim [...]«, »dol z [...]« ipd., ki so se odražale tudi v slovenskem časopisju (Rauchensteiner, 2013, 144; Antoličič, 2015b, 270–271). Dunajski kardinal Piffl pa bi naj v tem času celo dejal: »*Pojdite in se bojujte proti božjim sovražnikom.*« (Rauchensteiner, 2013, 143). Toda atentat na prestolonaslednika in vsesplošno prigovarjanje k vojni Franca Jožefa niso dokončno prepričale, da podpiše vojno napoved. Cesar bi verjetno drugače reagiral, če bi pod streli umrl prestolonaslednik njegove lastne krvi in ne nekdo, ki je ta položaj zasedel, ker je prestolonaslednik Rudolf leta 1889 storil samomor. Hkrati je bil cesar eden izmed redkih, ki se je dobro zavedal, kaj pomeni vojna in se je zaradi tega bal posledic za narode, katerim je vladal. Šele za tem, ko so cesarju predložili poročilo o srbskem napadu pri mestecu Korvin, je bil cesar pripravljen podpisati vojno napoved Srbiji. Čeprav se je nekaj dni kasneje izkazalo, da je bilo poročilo o srbskem napadu napačno, cesar svoje odločitve ni več spremenil (Svoljšak, 2016, 135–136).

Ker se je poročilo o napadu pri Korvinu izkazalo za napačno, je bila Avstro-Ogrska tista država, ki je sprožila prve strele v prvi svetovni vojni. To se je zgodilo, ko so trije rečni monitorji, Temeš, Bodrog in Szamos 29. julija ob 2.00 izstrelili 4 granate na Beograd (Rauchensteiner, 2013, 146–147). S temi streli se je odprlo balkansko bojišče, prizorišče Conradove dolgo želene »preventivne vojne«. Za poveljnika na Balkanu je bil nato 6. avgusta 1914 imenovan Oskar Potiorek. Oseba, ki ga je marsikdo imel za krivca za atentat v Sarajevu, saj bi naj poskrbel za preslabo varovanje prestolonaslednika. Na drugi strani je potrebno poudariti, da je bil tudi Potiorek eden izmed tistih, ki si je vojno proti Srbiji že dolgo želel.

Balkansko bojišče

Načrta za bojevanje na Balkanu, ki sta se izoblikovala v letih Conradovega povečevanja AOK, sta bila dva. Prvi, tako imenovani »*Kriegsfall B*«, je predvideval močno ofenzivo proti Srbiji. Drugi, imenovan »*Minimalfall B*«, pa je predvideval defenzivno držo proti Srbiji (Jeřábek, 1991, 107; Broucek, 1980, 281–282; Strachan, 2001, 337). Kot bomo videli kasneje, je prišlo v letu 1914, predvsem zaradi precenjevanja avstro-ogrske vojske, do izpolnitve obeh načrtov. Kljub temu da je Conrad še v drugi polovici julija načrtoval, da bo na Balkanu izpeljan »*Kriegsfall B*«, je po izbruhu vojne spremenil svoje mnenje. Glede na konstelacije moči in splošno vojaško situacijo, je to bila neka-kšna razumna poteza poveljnika AOK. Izpeljava načrta »*Kriegsfall B*« bi bila možna zgolj ob bojevanju monarhije na eni fronti. V spričo dejstva, da se je Avstro-Ogrska od samega začetka vojne morala bojevati na dveh frontah, pa je silovita ofenziva proti Srbiji odpadla, saj bi za takšno potezo bilo potrebno preveliko število vojakov, ki jih je monarhija potrebovala za vojskovanje proti veliko močnejši Rusiji. Čeprav so avstro-ogrski diplomati in oficirji predvidevali, da se bo po izbruhu vojne potrebno boriti na dveh frontah, so v birokratski togosti naredili premalo odločnih korakov, ki bi omogočili boljše izhodišče za monarhijo. Tako ni presenetljivo, da je Conrad še v juliju deloval popolnoma v smeri izpeljave »*Kriegsfall B*«, čeprav je bilo jasno, da bo Rusija stopila na stran Srbije in napadla monarhijo. Na podobni način se je Conrad, kot bomo videli

kasneje, tudi v začetku leta 1915 sprenevedal glede vojskovanja proti Kraljevini Italiji. Situacija se je nato spremenila konec julija, ko je Berlin pričel z mobilizacijo in hkrati začel pritiskati na Avstro-Ogrsko, da naj čim več svojih sil usmeri proti Rusiji. Toda ker se je sredi julija zaradi precenjevanja situacije s strani AOK že pričelo izvajanja načrta »*Kriegsfall B*«, sedaj več ni bilo mogoče vojnega ustroja ustaviti. V vojno proti Srbiji so se tako odpravile 2., 5. in 6. armada. Conrad je nastalo situacijo poskušali rešiti tako, da je že v začetku avgusta odločil, da bo 2. armada premeščena v Galicijo, hkrati pa bi bili tja premeščeni tudi deli 5. in 6. armade. Ta odločitev je bila sprejeta na dan, ko je Potiorek postal poveljnik balkanskih sil. Minimalna naloga, ki jo je novi poveljnik dobil, je tako postala obramba avstro-ogrškega ozemlja pred vdorom srbske vojske, torej izpeljava načrta »*Minimalfall B*«. O maksimalni nalogi novega poveljnika v uradnih depešah AOK ni bilo govora. Tako je prešla odločitev o tem, kaj je maksimalni cilj monarhije v prvi fazi vojskovanja na Balkanu neposredno pod Potiorekov vpliv. Slednji je lahko v svoje vojaške akcije vključeval tudi 2. armado, vendar mu je AOK postavil pogoj, da ta armada ne sme prekoračiti Donave. Do tega trenutka je bila vojaška situacija pod nadzorom. Sedaj pa je prišla na plan Potiorekova samovolja. Že omenjeni avstro-ogrski načrt »*Kriegsfall B*«, ki ga je pomagal izdelati tudi Potiorek v času, ko je bil vodja operativnega oddelka generalštaba, je predvideval, da bi iz Bosne z eno in Hercegovine z drugo armado napadli Srbijo. Hkrati bi Srbijo iz severa napadli še z eno armado in posledično bi prišlo do obkolitve srbske vojske in njenega popolnega uničenja. Tretja armada, torej tista, ki bi naj vodila napad iz severa, je bila sedaj v praksi 2. armada, kateri pa je bil prepovedan prehod Donave, hkrati pa je na poveljstvo balkanskih sil prišel tudi ukaz, da bo 2. armada 18. avgusta premeščena na vzhodno bojišče. Ambiciozni Potiorek je tako hitro ocenil, da mu je za izpeljavo »*Kriegsfall B*« ostalo relativno malo časa. Zaradi tega je želel čim hitreje izvesti ofenzivo proti Srbiji. Verjetno je Potiorekovim ambicijam botrovalo tudi dejstvo, da se je po atentatu v Sarajevu želel dokazati kot dober vojskovodja. Pri tem pa se ni želel ozirati na jasno navodilo AOK, da 2. armada ne sme prekoračiti Donave. Potiorek je tako pričakoval, da bo v močni ofenzivi premagal Srbijo, si tako povrnil slavo, neupoštevanje navodil AOK pa bi bilo po slavni zmagi verjetno oproščeno. Po drugi strani pa bi odhod 2. armade pomenil, da bi za varovanje 900 km dolge fronte na Balkanu ostalo okoli 280.000 vojakov, takšno število pa bi seveda onemogočilo ofenzivne poteze (Rauchensteiner, 2013, 188–196; Jeřábek, 1991, 97–112; Ortner, 2011, 123–127; Strachan, 2001, 340).

Potiorekovo hitenje veliki zmagi naproti je povzročilo, da je Avstro-Ogrska prvi napad proti Srbiji izvedla že 11. avgusta 1914. Tega dne je avstro-ogrsko topništvo pričelo z obstreljevanjem Beograda. V naslednjih dneh je Avstrijecem uspelo prekoračiti Drino in Savo v smeri proti Valjevu in Šabcu. Toda že na začetku same ofenzive so se pojavile težave. Visoke temperature in težko prehodno ozemlje sta povzročila, da je izmučena vojska le s težavo napredovala. Toda Potiorekova neomajna želja je bila, da do 18. avgusta, ko bi se pričel premik 2. armade na vzhod in ko je »presvitli« cesar Franc Jožef praznoval svoj 84. rojstni dan, Srbijo odločilno premaga. Ob vremenskih in terenskih težavah je Potiorek pri Šabcu naletel na srbsko vojsko, ki je sprožila protiofenzivo. Slednja je nato onemogočila izpolnitev ukaza AOK po premestitvi 2. armade. Za rešitev situacije je poveljstvo balkanskih sil nadaljevalo ofenzivo, ki je med 16. in 24. avgustom prerasla

v cersko bitko. V ofenzivi so imeli napadalci skupno na voljo 200.000 vojakov, branilci pa 180.000 (Lyon, 2015, 123–147; Ortner, 2011, 128–130; Mitrović, 2007, 69–73, 104; Strachan, 2001, 343–345).

Srbi so sicer zaradi avstro-ogrškega ultimata pričakovali napad, in sicer s severa po dolini reke Morave. Avstrijska ofenziva preko Drine je tako srbsko vojsko presenetila, vendar jim je s hitro prerazporeditvijo sil uspelo strniti vrste in tako učinkovito nastopiti proti Avstrijcem. Po nekaj manjših uspehih avstro-ogrške vojske so srbske sile pod vodstvom generala Stepanovića uspele ustaviti avstrijski napad. Velik uspeh srbske vojske pa ni bila samo zaustavitev napada, ampak uničujoči poraz, ki ga je doživela avstrijska vojska na Ceru med 16. in 17. avgusta 1914. Potiorekova želja po rojstnodnevem darilu za cesarja ni bila uresničena in avstro-ogrška vojska se je v noči na 19. in 20. avgusta pričela umikati nazaj preko Drine v Bosno. Z zadnjimi boji v okolici Šabca med 21. in 24. avgustom se je bitka na Ceru končala s pomembno zmago srbske strani.²

Prvi avstro-ogrski poraz v poskusu naskoka na Srbijo je ob siceršnjih vojaških posledicah na dan prinesel tudi spore med Potiorekom in Conradom. Najprej je seveda potrebno jasno poudariti, da je bila hierarhija znotraj vsake vojske, tako kot tudi danes, jasno določena. Točno se je vedelo, kdo lahko komu ukazuje in kako morajo biti ti ukazi izvedeni. Toda ob izbruhu vojne oz. v neposrednem začetku bojevanja je bila ta hierarhija, vsaj na Balkanu, porušena. Po končani ofenzivi 24. avgusta je bilo jasno, da Potiorek ni upošteval navodil AOK glede uporabe 2. armade. Zaradi samovolje poveljnika balkanskih sil je prišlo do neravnovesja znotraj avstro-ogrške poveljniške strukture, hkrati pa je takšno ravnanje vplivalo na celotno vojaško dogajanje Avstro-Ogrske. Potiorek se je očitno premalo zavedal, da se monarhija ne bojuje samo na Balkanu in da Srbija ni tista sila, ki bi jo bilo potrebno za vsako ceno premagati, kajti na vzhodu je na dvoglavega avstrijskega orla prežal ruski orel, ki je zaenkrat predstavljal veliko večjo grožnjo za obstoj monarhije, kot pa Srbija. Tega se je Conrad v primerjavi s Potiorekom veliko bolj zavedal in zaradi tega vedno bolj vehementno zahteval premestitev 2. armade. A Potiorek se je izgovarjal, da to v danih okoliščinah ni bilo mogoče. Situacija med AOK in poveljstvom balkanskih sil je postala vedno bolj zapletena. Rešitev je nato prišla s strani najvišje avtoritete v državi. Cesar Franc Jožef je namreč po prigovarjanju vodje svoje vojaške pisarne Bolfrasa, podpisal ukaz, ki je Potioreku dal možnost, da je lahko svobodno in neodvisno od AOK vodi balkanske sile. V danem trenutku je to bila velika zmaga za Potioreka in še večji poraz za Conrada. Na Potiorekovo stran pa se nista postavil samo cesar in Bolfras, ampak tudi avstro-ogrski zunanji minister Leopold Berchtold in Madžarski ministrski predsednik István Tisza. Slednja sta na Balkanu želela demonstrirati avstro-ogrsko moč, da bi na tak način odvrnila Romunijo in tudi Italijo od posredovanja v vojni. Kajti obe omenjeni državi sta ob izbruhu vojne razglasili nevtralnost, njun vstop v tabor Antante pa bi za Avstro-Ogrsko lahko imel katastrofalne posledice. Conrad pa je bil nekako razpet med obe težnji. Na eni strani se je zavedal, da za uspešno ofenzivo proti Rusiji potrebuje 2. armado, na drugi strani pa se je bal postopanja Romunije in Italije. Toda na Balkanu se

2 ÖStA, KA, FA, NFA-Kmdo. Balkanstreitkräfte, Karton 84, Dogajanje na balkanskem bojišču, 12. 8.–25. 8. 1914.

je pojavil še tretji dejavnik, in sicer pritisk Nemčije na Avstro-Ogrsko, da naj z odločilnim porazom Srbije omogoči kopensko povezavo z Bolgarijo in Turčijo. Avstro-ogrski poraz v prvi bitki proti Srbiji pa je imel za posledico tudi to, da je bolgarski car Ferdinand I. dal nemškima zaveznicama jasno vedeti, da si v danih okoliščinah, torej po avstrijskem porazu, ni znal predstavljati, da bi lahko lastni narod poslal v vojno proti Srbiji. Tako je veliko dejavnikov vplivalo na odločitev, da se da Potioreku proste roke na Balkanu. A hkrati je Potioreku tudi uspelo za neuspeh v prvi ofenzivi okriviti predvsem AOK in premajhno angažiranost 2. armade. Za tem, ko je poveljnik balkanskih sil dobil proste roke v nadaljnjem postopanju, so se nemudoma pričele priprave na novo ofenzivo, ki bi naj tokrat potekala v smeri proti Valjevu (Rauchensteiner, 2013, 193–195).

Po prvotnem nestrinjanju je nato tudi Conrad privolil v novo ofenzivo proti Srbiji. Toda že v času priprav na nov preboj so Srbi presenetili Avstrijce in sprožili ofenzivo, znotraj katere jim je uspelo prodreti v Banat oz. do Pančeva. Kljub temu da je avstro-ogrski vojski uspelo odbiti napad, se je ponovno jasno pokazalo, da se srbske vojske ne sme podcenjevati. Tudi druga Potiorekova ofenziva proti Srbiji se je na koncu izkazala za neuspešno. Vročino iz začetka avgusta sta v septembru zamenjala dež in razmočena tla, kar je vojski onemogočalo hitro napredovanje. Hkrati se je srbska vojska dobro pripravila na pričakovani avstrijski napad in izgradila svoje järke. Konec septembra je nato postalo jasno, da je bil tudi drug Potiorekov poskus preboja na Balkanu neuspešen (Lyon, 2015, 151–174; Mitrović, 2007, 69–70; Strachan, 2001, 345–347).

Pri tem je potrebno poudariti, da je v prvi polovici septembra vseeno prišlo do odhoda 2. armade na vzhodno bojišče, kar je seveda oslabilo vojaško moč monarhije na Balkanu. A kljub vnovičnemu porazu Potiorek v vladnih krogih še vedno ni padel v nemilost. Zanimivo je, da so na Dunaju po drugem porazu za nastalo situacijo bolj kot Potioreka krivili Conrada. Dva poraza na bojišču tako Potioreka nista ustavila pri želji izpeljave »*Kriegsfall B*« in poveljnik balkanskih sil je pričel pripravljati tretjo ofenzivo proti Srbiji. V spričo premestitve 2. armade na vzhodno bojišče se je zdela izvedba nove ofenzive nesmiselna, a Potiorek si je očitno za vsako ceno želel zmago. V tretji ofenzivi je sicer Avstro-Ogrski 2. decembra 1914 uspelo zasesti Beograd. Potiorekovo željeno rojstnodnevno darilo za cesarja se je sedaj pretvorilo v darilo ob 66. obletnici vladavine Franca Jožefa (Lyon, 2015 199–226; Rauchensteiner, 2013, 279–286). Tako so na naslovnici časnika *Slovenec* zapisali: »*Dunaj, 2. decembra (uradno). Njegovo veličanstvo je dobilo od poveljnika 5. armade naslednjo udanostno brzojavko: Presrečen prosim Vaše ces. in kr. Apostol. Veličanstvo na dan dokončanega 66. leta Vašega Veličanstva slavne vlade sprejeti najspoštlivejše čestitke 5. armade, kakor tudi, da smem najudanejšje poročilo položiti k nogam Vašega Veličanstva, da so čete 5. armade danes zasedle Belgrad.*« (Slovenec, 2. 12. 1914, 1). Toda cesar je svoje darilo moral kar hitro vrniti. Že 15. decembra je bila avstro-ogrška vojska prisiljena v umik iz Beograda. Medtem ko je bilo oznanilo o zasedbi Beograda v *Slovencu* objavljeno na prvi strani z velikimi črkami je bilo poročilo o umiku iz Beograda postavljeno na drugo stran *Slovenca* in zapisano v običajni velikosti. V časniku so ob umiku zapisali: »*Z južnega bojišča se uradno poroča: Vsled potrebnega umaknjenja našega desnega krila je s tem ustvarjen operativni položaj pokazal, da je prav, če se tudi Belgrad za zdaj zapusti. Mesto je bilo izpraznjeno brez boja. Čete so vsled*

prestanih naporov in bojev pač trpele, a prešinjene so najboljšega duha.» (Slovenec, 16. 12. 1914, 2).

Šele tretji poraz na Balkanu je Potioreka odnesel s položaja poveljnika balkanskih sil. Uradno se je predčasno upokojil (Jeřábek, 1991, 209–211). A retorika glede Potioreka se je, kot je običajno v takšnih situacijah, vsaj v nekaterih primerih zelo spremenila. Tako je eden izmed avstrijskih poslancev glede Potioreka dejal: »*Potiorek, ki je bil svoj čas guverner v Bosni, sam ni videl kako tam izgleda [...] njegov prvi zločin je bil, da je v popolni nevednosti tamkajšnje situacije žrtvoval prestolonaslednika Franca Ferdinanda [...] tega moža so nato postavili za poveljnika proti Srbiji [...]* Če ni normalen, spada na psihiatrijo. Če je normalen potem sodi na vislice za vse vojake, ki so bili zaradi njega žrtvovani.» (Tigelhardt, 2014, 14–15).

Za novega poveljnika balkanskih sil je bil imenovan nadvojvoda Evgen Avstrijski (Eugen Erzherzog von Österreich). Slednjega si je cesar že ob izbruhu vojne želel za poveljnika na Balkanu. Toda nadvojvoda se je izgovarjal na slabo zdravstveno stanje. Za tem izgovorom se je skrivalo predvsem dejstvo, da Evgen ni želel sodelovati s Potiorekom in generalom Frankom (Rauchensteiner, 2013, 180). Če bi nadvojvoda Evgen avgusta 1914 sprejel poveljstvo balkanskih sil, bi bila verjetno situacija Avstro-Ogrske konec leta 1914 boljša, kot je bila po Potiorekovem odhodu. To lahko sklepamo predvsem iz postopanja nadvojvode konec leta 1914 in v začetku leta 1915. Tako kot Potiorek je tudi Evgen po prevzemu poveljstva dobil ukaz s strani AOK, da je njegova minimalna naloga preprečiti vdor srbske vojske na ozemlje monarhije. Toda Evgen se je v primerjavi s Potiorekom zadovoljil z dosego minimalnih ciljev in ni kazal ambicij po organizaciji novih ofenziv. Nasprotno kot Potiorek, ki je na Balkanu zadrževal prepotrebne čete za vzhodno bojišče, je Evgen v začetku leta 1915 na vzhodno bojišče poslal s strani AOK zahtevana XIX. in XIII. korpus. Novi poveljnik je šel celo tako daleč, da je AOK-ju v premestitev na vzhodno bojišče sam ponudil še VIII. korpus, ki je bil nato iz Balkana premeščen v začetku februarja. Po treh neuspešnih avstro-ogrskih ofenzivah na Balkanu je bila kljub zmagam, srbska vojska zdesetkana in tako nezmožna organizacije kakršne koli ofenzive. V tem dejstvu je verjetno treba iskati razloge za Evgenovo velikodušno pošiljanje mož na vzhodno bojišče, kjer pa je v začetku leta 1915 potekala pomembna zimska ofenziva na Karpatih. Evgen, ki je imel v nasprotju s Potiorekom pred očmi celotno vojaško situacijo Avstro-Ogrske in se tako ni osredotočal samo na balkansko bojišče je do vstopa Kraljevine Italije v prvo svetovno vojno na Balkanu deloval izključno po načelu načrta »*Minimalfall B*«. Slab položaj srbske vojske po hudih bojih v letu 1914 in koncentriranje avstro-ogrske vojske na boje proti Rusiji sta v končni fazi privedla do vzpostavitve začasnega statusa quo na Balkanu (Antoličič, 2015a, 205–206).

Vzhodno bojišče

Situacija na Balkanu se je tako konec leta 1914 stabilizirala. Kako pa so potekale zadeve na drugi avstro-ogrski fronti? V Conradovi strategiji za napad na Rusijo je bilo predvidenih 40 divizij, ki bi bile razdeljene v 4 armade. Toda od predvidenih 40 divizij, jih je imel Conrad ob izbruhu vojne na razpolago le 34. Rusi pa so se na drugi strani v

vojno proti Avstro-Ogrski podali z 52. divizijami. Po prvem porazu na Balkanu je sicer avstro-ogrška vojska 24. avgusta dosegla manjšo zmago proti Rusom pri kraju Krasnik (McMeekin, 2011, 85). Kako pomembna je bila ta zmaga za avstrijsko stran dokazuje dejstvo, da je bil avstro-ogrski poveljnik v tej bitki, Viktor Dankl, za nagrado za doseglo zmago povzdignjen v plemiški staž in se je od tedaj imenoval Viktor Dankl von Krasnik (Rauchensteiner, 2013, 198). Toda vojna sreča se je obrnila in ruska vojska je pričela hitro napredovati.

Prva velika moralna in tudi siceršnja zmaga Rusov je bilo zavzetje Lemberga (Lviv), glavnega mesta Galicije 2. septembra 1914. Rusko napredovanje in zavzetje Lemberga sta dajala zagon tistim političnim in vojaškim zagovornikom vnovične ofenzive na Balkanu, da bi vsaj s tamkajšnjo zmago naredili vtis na domače prebivalstvo, predvsem pa na Italijo, Romunijo in Bolgarijo. Avstro-ogrski položaj na vzhodnem bojišču je od septembra 1914 postajal vedno bolj težaven (McMeekin, 2011, 85; Rauchensteiner, 2013, 200; Strachan, 2001, 347–354; Štepec, 2015, 364–366).

Zaradi tega so Avstrijci že po prvih uvodnih bojih pričeli Nemčijo naprošati za vojaško pomoč. Ker se nemški generalštab ni odzval, so se Avstrijci obrnili celo direktno na cesarja Vilhelma II. Toda prošnje po vojaški pomoči so v Berlinu ostale neuslišane. Po samo dveh mesecih bojevanja je tako prišlo do prvega trenutka, ko je pri Nemcih in Avstrijcih zavladalo nespoštovanje oz. nezaupanje drug do drugega (Rauchensteiner, 2013, 253, 256, 259). Kakšnega mnjenja je bil Conrad glede nastale situacije lepo kaže pismo, ki ga je pisal Bolfrasu 5. septembra 1914. V njem je zapisal: »*Nemci so nas pustili na cedilu.*« (Rauchensteiner, 2013, 200). Čas razočaranja Conrada s postopanjem Nemcev sovпада s prihodom težko pričakovane 2. armade na vzhodno bojišče. To se je torej zgodilo šele en mesec po predvideni premestitvi. A kljub premestitvi čet na vzhodno bojišče se situacija avstro-ogrške vojske ni bistveno spremenila. Ruski pritisk je AOK prisilil v izdajo ukaza za umik preko reke San. Padcu Lemberga in umiku vojske preko imenovane reke je med 24. avgustom in 11. septembrom sledilo prvo rusko obleganje Przemysla, ki je predstavljal najpomembnejšo avstro-ogrsko utrdbo na območju Galicije (Tunstall, 2016, 25–73; Rauchensteiner, 2013, 248–251; Strachan, 2001, 355–357). Utrdba, ki so jo izgrajevali od druge polovice 19. stoletja naprej, je bila dvoje. Kot prvo seveda simbol avstrijske vojaške moči na tem območju, in kot drugo, tudi simbol avstrijske vladavine nad Galicijo. 45 kilometrov dolg obroč različnih utrdb je v očeh njegovih graditeljev predstavljal nepremagljivo prepreko za kakršnikoli napad iz vzhoda (Tunstall, 2016, 7–9; Rauchensteiner, 2013, 182). Toda miti o nepremagljivosti so se v zgodovini pogosto izkazali za neresnične. Kljub temu da je Avstrijcem do srede septembra uspelo obleganje Przemysla odbiti, je bila tudi ta zmaga relativno majhnega pomena. Do naslednjega obleganja je namreč prišlo že 9. novembra. Tokrat je rusko obleganje utrdbe trajalo vse do 22. marca 1915, ko se je izčrpana avstrijska vojska vdala (Tunstall, 2016, 259–268).

Katastrofalno prvo leto vojne, ko se je monarhija morala bojevati na dveh frontah je jasno pokazalo, da Avstro-Ogrska sama ni sposobna izvesti večjih vojaških akcij oz. se sama izkopati iz nastalega položaja. Zaradi že omenjenega premeščanja čet iz Balkana na vzhodno bojišče, je slednje območje postalo edina alternativa za doseglo zmage, ki bi vplivala na držo Kraljevine Italije in Romunije. Kljub temu je Conrad, tudi zaradi

Slika 1: Bitka pri Lembergu 10. septembra 1914. V ospredju prestolonaslednik Karl Franc Jožef, Conrad in nadvojvoda Friedrich (OAIV).

že omenjenih nemških pritiskov po vzpostavitvi kopenske povezave s Turčijo januarja 1915 še razmišljal oz. sanjaril o ofenzivi proti Srbiji, ki pa je bila v spričo položaja na vzhodu in siceršnjega položaja vojske neizvedljiva.³ Tako je v fokus avstrijskih teženj po zmagi na vzhodu prišel Przemysl, ki je v mesecih do italijanskega vstopa v vojno postal nekakšna obsesija avstro-ogrske politike in vojske. Za vsako ceno je bilo potrebno ta simbol moči, v danih okoliščinah pa bolj simbol nemoči, ponovno spraviti pod avstrijsko kontrolo. Podobno kot Potiorekova želja po porazu Srbije, je sedaj osvojitve Przemysla postala obsesija Conrada, za katero je bil pripravljen žrtvovati toliko mož, kolikor je pač bilo potrebno. Toda problem je bil sledeč. Ruski vojski ni uspelo le oblegati Przemysla, ampak so avstrijsko vojsko potisnili tako daleč nazaj, da je bila 100 km oddaljena od najpomembnejše galicijske utrdbe (Rauchensteiner, 2013, 306). Takšna situacija je očitno izredno vplivala tudi na moralo vojakov. Tako je bilo po porazih in silovitem ruskem napredovanju potrebno ohranjati moralo vojakov na čim višjem nivoju. O tem priča tudi priporočilo, ki je prišlo na poveljstvo 47. Pehotnega polka (takrat udeleženega v bojih proti Rusiji), v katerem je bilo zapisano: »Hkrati je potrebno vedno znova osveščati oficirje in moštva, o vsesplošnem vojnem stanju in utrjevati mnenje, da ni potrebe po

3 ÖStA, KA, AOK-OP, Abteilung J.-Gruppe, karton 525, depeša AOK Falkenhaynu, 20. 5. 1915, II.

*skrbi in da končno zmaga, nad le po številu ne pa po kvaliteti močnejše Ruske vojske, ne bo izostala. Posamezni lokalni porazi ne smejo povzročati pesimističnega vzdušja, ki bi svežo hrabrost vojske samo slabil.*⁴

Za razbremenitev Przemysla oz. njegovo ponovno osvojitve je bila 23. januarja 1915 iz avstrijske strani izvedena prva ofenziva v Karpatih, ki pa se je hitro izkazala za neuspešno. Naslednja ofenziva je nato bila izpeljana med 27. februarjem in 14. marcem, vendar prav tako ni prinesla želenega uspeha. Enako kot v letu 1914 na Balkanu, so Avstrijci tudi v Karpatih poskusili vojno srečo obrniti še s tretjo ofenzivo 20. marca, toda tudi ta je bila neuspešna. Po tretjem neuspelem poskusu se je nato, kot že rečeno, avstro-ogrska posadka v utrdbi Przemysl predala 22. marca 1915 Rusom (Rauchensteiner, 2013, 311–318; McMeekin, 2008, 94; Tunstall, 2016, 268–294).

To, kar je bilo že od konca leta 1914 bolj ali manj jasno, je sedaj postalo popolnoma realno tudi v glavah tistih največji optimistov, in sicer, da Avstro-Ogrski brez aktivne nemške pomoči ne bo uspelo doseči zmage na vzhodnem bojišču. Po vseh avstrijskih porazih na dveh frontah pa je nezaupanje med Nemčijo in Avstro-Ogrsko doseglo naslednjo stopnjo. Po obisku v Nemčiji se je Conrad konec januarja tako pritoževal, da Nemčija vse avstrijske vojaške poteze prezirala. Vpisi v Conradov dnevnik, za obdobje prvih mesec leta 1915 kažejo na močno obojestransko nezaupanje med Avstro-Ogrsko in Nemčijo. Slednja je v spričo slabega vojaškega položaja monarhije pričela vedno bolj pritiskati na Avstrijce, da naj za vsako ceno dosežejo kompromis s Kraljevino Italijo. Hkrati pa so se na nemški strani pričele vedno bolj očitno kazati težnje po prevzemu celotnega avstro-ogrškega poveljevanja v svoje roke. Za Conrada, kot poveljnika AOK je to seveda pomenilo nedopustno vmešavanje Nemčije v vojaške zadeve Avstro-Ogrske.⁵ Toda avstrijski streznitvi nad realnim stanjem je hitro sledila tudi odločitev za rešitev problema. Ta je za vzhodno bojišče predvidevala izpeljavo ofenzive v Galiciji pod nemškim vodstvom in z nemško vojaško pomočjo. Podobno je Nemčija v začetku leta 1915 želela izvesti tudi ofenzivo proti Srbiji, vendar se je Conrad temu odločno uprl.⁶ Nova ofenziva pod nemškim poveljstvom, imenovana Gorlice-Tarnov, je bila nato na vzhodni fronti izpeljana med 1. in 10. majem. Kakšno razliko je prinesla nemška vojaška pomoč, je razvidno iz podatka, da je združeni avstrijsko-nemški vojski uspelo do srede maja Ruse potisniti nazaj do reke San. Ofenziva se je nato nadaljevala in 4. junija je bil ponovno osvojen Przemysl, 22. junija pa Lemberg (Rauchensteiner, 2013, 321–235; Tunstall, 2016, 295–333).

NEVTRALNOST ITALIJE IN AVSTRO-OGRSKE VOJAŠKE PRIPRAVE NA MOREBITNI SPOPAD Z NJO

V začetku maja 1915 je tako avstro-ogrski vojski, ob nemški pomoči, uspelo doseči pomembno zmago na vzhodnem bojišču. Zmaga je bila v očeh marsikoga dovolj jasni

4 ÖStA, KA, ADTK, IR. 47, karton 296, priporočilo AOK poveljstvu 47. polka.

5 ÖStA, KA, NL 1450, Beilage 124, dnevniški zapiski Conrada von Hötzendorfa, 31. 1. 1915–12. 3. 1915.

6 ÖStA, KA, NL 1450, Beilage 120, pismo Conrada Bolfrasu, 6. 4. 1915.

pokazatelj, kdo bo končni zmagovalec vojne in na kateri strani vojskujočih se držav je ugodno biti. Takšno mišljenje je bilo uperjeno predvsem v smeri Kraljevine Italije, kot nezanesljive zaveznice znotraj trojne zveze. Toda ali je zmaga v začetku maja zadoščala, da bi Italija ostala vsaj nevtralna? Glede na nadaljnji potek dogodkov je odgovor seveda preprosto: ne. Vendar, kako je Avstro-Ogrska po porazih na Balkanu in v iskanju zmage na vzhodu postopala glede Kraljevine Italije? Že od pričetka prve svetovne vojne naprej so se v vseh evropskih prestolnicah trudili na svojo stran pridobiti Kraljevino Italijo, ker je marsikdo državo na jugu Evrope smatral za jeziček na tehtnici pri doseganju končne zmage. Tako je tudi avstro-ogrski zunanji minister Berchtold že 11. avgusta 1914 v Italijo poslal svojega podsekretarja markiza Karla von Macchia. Slednji je imel nalogo, da vzpostavi čim bolj prijateljske odnose z italijansko vlado, vendar se ni smel v nobenem primeru pogovarjati o odstopu Trentina ali kateregakoli drugega dela monarhije. Glede na to, da je bila vojna šele v zagonu, na avstrijski strani še niso čutili potrebe, da bi Italijo poskušali na svojo stran pridobiti z ozemeljskimi darili. Toda hkrati so na Dunaju najkasneje 18. avgusta vedeli, da se je Kraljevina Italija pogajala z vsemi vojskujočimi se stranmi, saj je tega dne italijanski poslanik Giuseppe Avarna Berchtoldu obvestil, da antantni poslaniki poizvedujejo, pod kakšnimi pogoji bi bila Kraljevina Italija pripravljena stopiti na njihovo stran (Lipušček, 2012, 146–148).

Čeprav se Macchio ni smel pogovarjati o odstopanju avstrijskih ozemelj Italiji, so na skupni seji ministrskega sveta Avstro-Ogrske že 8. avgusta razpravljali o možnih kompenzacijah za Kraljevino Italijo v smislu 7. člena pogodbe o trojni zvezi. A tokrat so bila na dnevnem redu le ozemlja v Afriki, Albaniji in Franciji. Na tej seji je Conrad poudaril, da je Kraljevino Italijo potrebno za vsako ceno držati iz vojne, saj je bila obramba Trsta, Istre in Južne Tirolske v primeru italijanskega napada, popolnoma onemogočena. Iz vojaškega vidika zanj ni bila nobena cena previsoka, ki bi zagotavljala italijansko nevtralnost (Lipušček, 2012, 146–148).

Postopno so se tudi druge vodilne osebnosti Avstro-Ogrske pričele zavedati, da brez ozemeljskih kompenzacij Italiji na področju kontinentalne Evrope siceršnjo zaveznico v trojni zvezi ne bo mogoče obdržati. Do pomembnega koraka k avstrijskemu priznanju italijanskih kompenzacij je nato prišlo že konec avgusta. Berchtold je namreč 23. v mesecu Macchiju poslal v Rim telegram, v katerem je zapisal, da se avstrijska vlada strinja z italijanskim tolmačenjem 7. člena trojne zveze na področju Balkana. Avstrijski in nemški veleposlanik v Rimu sta to izjavo 25. avgusta predala italijanskemu zunanjemu ministru Antoninu San Giulianu. Slednji je, tako je razvidno iz depeše, ki jo je še istega dne Macchio poslal Berchtoldu, reagiral zelo rezervirano. San Giuliano je avstrijskemu poslaniku namreč dejal, da trenutna vojna situacija ne nudi zadostne baze za nadaljnja pogajanja. Italijani pod vtisom avstro-ogrskih porazov na Balkanu v danem trenutku očitno še niso bili pripravljeni na pogajanja (Marjanović, 1960, 38–39).

V septembru 1914 je nato zunanji minister San Giuliano povprašal v Berlin in na Dunaj, ali bi zaveznici v trojni zvezi nasprotovali italijanski okupaciji otoka Sazan pred Vloro. Po besedah San Giuliana bi takšno postopanje pomagalo pri stabilizaciji nemirne situacije v Albaniji. Po prejetju pozitivnega odgovora iz Berlina in Dunaja je Kraljevina Italija otok Sazan zasedla 30. oktobra. Do zasedbe Vlore pa je nato prišlo 25. decembra.

San Giuliano, ki je vodil začetno fazo italijanskih pogajanj o vstopu v vojno, je umrl že 16. oktobra 1914 (Lipušek, 2012, 153–154; *The Spectator*, 24. 10. 1914, 2). Na mesto zunanjega ministra je nato prišel Sidney Sonnino. Le kratek čas za tem je tudi v avstrijski diplomaciji prišlo do spremembe. Grofa Leopolda Berchtolda, ki je od 17. februarja 1912 zasedal mesto zunanjega ministra je 13. januarja 1915 zamenjal Stephan Burián von Rajecz (Rauchensteiner, 2013, 376, 381).

Od začetka leta 1915 naprej so na avstrijski strani diplomatsko vojaške zadeve peljali po dveh tirih. Eden je bil že omenjena želja po dosegi zmage na bojnem polju, ki bi Kraljevino Italijo obdržala iz vojne, drug tir pa je bila priprava predloga ozemeljskih kompenzacij. Pogosto je prišlo do prepletanja obeh, saj so v komisiji, ki je pripravljala predloge ozemeljskih kompenzacij, sodelovali predstavniki politike, diplomacije in vojske. Hkrati sta politika in diplomacija poskušali vplivati na vojaško odločanje. Postopanje Italije je v spričo težkega položaja na vzhodu v začetku leta 1915, postalo vitalnega pomena za obstoj monarhije.⁷

Ker je predmet pričujočega članka predvsem predstavitev vojaškega dogajanja se sedaj ne bomo osredotočali na diplomatsko področje oz. na vprašanje odnosa italijansko-avstrijske diplomacije glede ozemeljskih kompenzacij, ampak na avstro-ogrske vojaške priprave na morebitni spopad s Kraljevino Italijo. Kaj je torej avstro-ogrska vojska v spričo položaja na frontah storila glede priprav za vojskovanje z Italijo? Čeprav je Conrad dolgo okleval in še v začetku maja verjel, da bo Italijo mogoče vseeno držati iz vojne, je vojskovanje monarhije na tretji fronti postajalo vse bolj verjetno. Toda možno odprtje tretje fronte je vojsko, ki se ni bila sama sposobna bojevati niti na dveh frontah, potisnilo v izjemno težki položaj. Tega so se zavedali tudi v okviru AOK. Zaradi tega je v pogovorih, ki jih je imel Conrad s šefom nemškega generalštaba Erich von Falkenhaynom v začetku aprila, vodja AOK jasno povedal, da Avstro-Ogrska ni sposobna biti boja proti Italiji, dokler je vezana na rusko bojišče. Zaradi tega je Conrad predlagal čim hitrejšo sklenitev separatnega miru z Rusijo. V depeši, ki jo je po pogovorih z Nemci poslal Bolfrasu, je jasno poudaril, kako zelo mu je bilo neprijetno prositi za nemško pomoč. Tako kot v septembru 1914 in začetku leta 1915 so Avstrijci v aprilu spet računali na pomoč Nemčije oz. bili od nje življenjsko odvisni.⁸

Postavitev armade, ki bi se borila proti Kraljevini Italiji, je za avstro-ogrski generalštab predstavljala veliko težavo. Monarhija, ki se je že borila na dveh frontah, ni bila sposobna kar tako premestiti potrebnih enot, saj bi to ogrozilo njen položaj predvsem na fronti proti Rusiji. Kakšen pa je bil vojaški načrt za vojskovanje z Kraljevino Italijo? Pri tem je potrebno poudariti da je ta načrt, tako je razvidno iz mnogih depeš med Falkenhaynom in Conradom, vsiljevala nemška stran, Avstrijci pa so očitno zaradi vojaške odvisnosti od Nemčije na to pristali. Torej načrt je predvideval, da bi italijansko vojsko pri prodiranju preko meje in v notranjost monarhije ovirale predvsem obmejne posadke z diverzantskimi akcijami. Nato bi glavnino italijanske vojske pričakali na liniji Zagreb –

7 ÖStA, KA, AOK-OP, Abteilung J.-Gruppe, karton 525, zapisniki komisije za pripravo predlogov ozemeljskih kompenzacij Kraljevini Italiji.

8 ÖStA, KA, AOK-OP, Abteilung J.-Gruppe, karton 525, depeša AOK grofu Buriánu, 15. 5. 1915.

Slika 2: Avstro-Ogrska propagandna razglednica ob vstopu Kraljevine Italije v vojno (OAIV).

Maribor – Gradec, kjer bi prišlo do odločilnega spopada. Za izpeljavo takšnega načrta pa je avstro-ogrška predvidevala na omenjeni liniji postavitev 20 divizij. Toda pri zbiranju teh divizij so se pojavile težave, saj bi morali potrebna moštva premestiti iz balkanskega in vzhodnega bojišča. Zaradi tega je Conrad 20. maja 1915 sporočil Falkenhynu, da bi premestitev avstro-ogrskih čet iz Galicije, oslabila položaj ob reki San. Zaradi tega je predlagal, da bi namesto avstro-ogrskih čet na območje Maribora premestili dve nemški diviziji, ki bi jih odtegnili bodisi od 11. armade bodisi iz notranjosti nemškega rajha. Conrad je nadalje svaril nemškega zaveznika, da bi premestitev 5. armade iz balkanske fronte, za katero se je zavzemala Nemčija, predstavljala slabost, ki bi jo lahko Srbija izkoristila. Zaradi tega je Conrad prosil za čim hitrejšo premestitev nemškega XLI. vojaškega korpusa in nemške 1. pehotne divizije na balkansko bojišče.⁹ Le dva dni kasneje, torej 22. maja, je Conrad ponovno pozval Falkenhyna k premestitvi nemških čet na morebitno novo bojišče proti Italijanom.¹⁰

Do srede maja se je AOK nekako strinjal s prvotnim načrtom vojaškega posredovanja proti Kraljevini Italiji. Preboj na vzhodni fronti ob nemškem poveljevanju je očitno naredil velik vtis na Avstrijce, ki si svojih pomislekov glede postopanja z Italijani niso upali izraziti. Sicer je Conrad Falkenhyna, kot je razvidno iz že navedenih depeš, opozarjal na avstrijske težave in morebitne pomisleke, ampak v izredno spoštljivem, predvsem pa podrejenem tonu. Do ključnega trenutka je nato prišlo 23. maja, ko se je AOK odločno postavil proti Nemčiji. Tega dne je namreč Conrad poslal Falkenhaynu depešo, v kateri je predstavil svoja nova stališča glede ravnanja z Italijani. Conrad se je tako ob morebitnem vstopu Kraljevine Italije v vojno jasno opredelil proti načrtu, da bi Italijane poskušala čim dlje zadrževati le majhna obmejna posadka, nato pa bi prišlo do odločilnega spopada na območju linije Zagreb – Maribor – Gradec. Nova zamisel, ki jo je avstrijski generalštab poslal svoji nemški zaveznici, je po novem predvidevala spopad z Italijani že pred omenjeno linijo, saj bi le to po Conradovem mnenju lahko prineslo končno zmago nad Italijani. Razlog za spremenjeno taktiko je ležal v tem, da je AOK ugotovil, da ne bo mogoče zbrati 20 divizij na omenjeni liniji. Po izračunih AOK je za boj proti Kraljevini Italiji bilo konec maja na razpolago le 10 divizij. Od slednjih je Conrad nameraval 2 diviziji uporabiti za obrambo linije Trbiž – Beljak – Celovec, ostalih 8 pa bi zbrali na področju linije Maribor – Celje – Zagreb ter jih uporabili za zavarovanje linije Soča – Ljubljana – Gradec. Ob osnovni nalogi varovanja območja pred vdorom Italijanov bi te divizije ob ugodnih razmerah lahko prešle tudi v ofenzivo proti nasprotniku. Toda tudi omenjenih 8 divizij za obrambo linije Soča – Ljubljana – Gradec je bilo 22. maja samo v teoriji razpoložljivih za namestitev na novo bojišče.¹¹

Zakaj torej pride do spremembe v mišljenju AOK glede postopanja s Kraljevino Italijo? Conrad se je namreč dobro zavedal, da je bil prvotni načrt, ki ga je zagovarjal Falkenhayn, usmerjen v boj na vse ali nič. Če bi avstro-ogrška vojska italijansko čakala na liniji Zagreb – Maribor – Gradec, bi to pomenilo, da bi nasprotnik prodrl globoko v notranjost

9 ÖStA, KA, AOK-OP, Abteilung J.-Gruppe, karton 525, depeša AOK Falkenhaynu, 20. 5. 1915, II.

10 ÖStA, KA, AOK-OP, Abteilung J.-Gruppe, karton 525, depeša AOK Falkenhaynu, 22. 5. 1915.

11 ÖStA, KA, AOK-OP, Abteilung J.-Gruppe, karton 525, depeša AOK Falkenhaynu, 23. 5. 1915.

monarhije, linija odločilnega boja pa bi bila od glavnega mesta Dunaja oddaljena le 250 km. Ob vplivu na javno mnenje v državi se je Conrad v primeru takšnega razpleta zelo bal postopanja Romunije. Pomen morebitnega italijanskega vdora do Maribora je Conrad v depeši Falkenhynu predstavil tako, da bi bila za Avstro-Ogrsko italijanska zasedba tega ozemlja bolj katastrofalna, kot če bi Rusi začasno zasedli vzhodno Prusijo severno od reke Visle. Torej, tik preden je veleposlanik na Dunaju Avarna predal grofu Buriánu vojno napoved Kraljevine Italije, je na avstro-ogrski strani padla dokončna odločitev, da se bodo Italijanom uprli tako rekoč na meji monarhije. Medtem ko je v letu 1914 v bojih na Balkanu in vzhodno šlo pogosto za prestiž, maja 1915 ni šlo več za čast in slavo, ampak samo za golo preživetje države, ki se je soočila z vojskovanjem na treh frontah.¹²

ZAKLJUČEK

Kakšen je torej bil položaj avstro-ogrske vojske v senci italijanskega vstopa v vojno? Očitno se je relativno hitro po izbruhu vojne pokazalo, da Avstrijcem samim na obeh frontah, kjer so se bojevali, ne bo uspelo doseči odločilne zmage, ki bi eno od nasprotnic izločila iz vojne. Po neuspehih na Balkanu in premiku fokusa na vzhodno bojišče so avstro-ogrski vojaški poveljniki pričeli mrzlično iskati zmago na vzhodu, ki bi vplivala na Kraljevino Italijo tako močno, da bi slednja ostala vsaj nevtralna. Vojaško načrtovanje oz. taktiziranje je tako pričelo služiti diplomaciji. Na tak način se je tudi spremenilo gledanje tistih, ki so si vojne že dolgo želeli. Če si v tem kontekstu ogledamo samo delovanje Conrada kot vrhovnega poveljnika oz. šefa AOK, hitro ugotovimo, da je slednji iz predvojne retorike o »preventivni vojni«, ki je v osnovi predvidevala vojni pohod, zmago in uveljavitev avstro-ogrskega položaja na Balkanu, sedaj spremenil svoje mnenje. Mnoga Conradova pisma različnim političnim in vojaškim osebnostim jasno kažejo, da šef AOK konec leta 1914 ni več sanjal o kratki in hitri zmagi, ampak je vse svoje delovanje in odločanje podredil temu, da bi Kraljevino Italijo in pa Romunijo obdržal iz vojne. Conrad se je namreč bal tega, na kar je prestolonaslednik Franc Ferdinand opozarjal že v letu 1908 in sicer, da se je monarhija nezmožna hkrati boriti na treh frontah. V kontekst avstro-ogrske nezmožnosti in neuspešnosti bojevanja tako sodi hitro spoznanje Nemčije, da njeni zaveznici sami ne bo uspelo doseči zmage na bojišču. To spoznanje je bilo bolj bridko za avstrijsko stran, ki je že v septembru 1914 pričela s »prosjačenjem« Nemčije za vojaško pomoč. Slednje je pripeljalo do nezadovoljstva in nezaupanja med zaveznicama. Tako je odgovor na vprašanje postavljen na začetku, ali so se avstrijski oficirji precenjevali in hkrati podcenjevali nasprotnike, pritrdilen, kajti avstro-ogrski vojski se ni posrečilo načrtov, pripravljenih v zadnjih letih pred izbruhom prve svetovne vojne, uspešno izpeljati.

Seveda se ob tem pojavi tudi vprašanje, kako je monarhiji vendarle uspelo preživeti 4 leta trajajočo vojno? Ključni dejavnik za to ni bila lastna vojaška moč, ampak siceršnje okoliščine. Tako je Avstro-Ogrsko na vzhodnem bojišču v maju 1915 rešila Nemčija in nazadnje ruska revolucija ter sklenitev separatnega miru marca 1918. Na Balkanu je rešitev

12 ÖStA, KA, AOK-OP, Abteilung J.-Gruppe, karton 525, depeša AOK Falkenhaynu, 23. 5. 1915.

prišla z vstopom Bolgarije v vojno, nemško vojaško pomočjo in dejstvom, da je bila srbska vojska po bojih v letu 1914 tako izčrpana, da je bilo samo vprašanje časa, kdaj bo poražena. In nazadnje še tretja fronta, torej tista proti Kraljevini Italiji. Tukaj so bila v začetku bojev ključnega pomena nekatere strateške napake Italije, ki ni znala izkoristiti svoje vojaške premoči oz. prednosti, v kasnejšem obdobju bojevanje pa ponovno nemška pomoč, predvsem pri odločilnem preboju v času 12. soške bitke, oktobra in novembra 1917.

THE AUSTRO-HUNGARIAN ARMY IN THE SHADOW OF THE ITALY'S ENTRY INTO THE WORLD WAR ONE

Gregor ANTOLIČIČ

Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Arts and Sciences, Novi trg 2, 1000 Ljubljana,
Slovenia

e-mail: gregor.antolicic@zrc-sazu.si

SUMMARY

The First World War pushed Austro-Hungarian Empire into very difficult situation. Although it had been expected that after the attack of Austro-Hungarian on Serbia Russia would react immediately, Austrian preparations on war, which were in two phases, were extremely poor. Hesitations of Conrad von Hötzendorf, who served as Commander in Chief, during offensive (»Kriegsfall B«) or defensive proceeding (»Minimalfall B«) in the Balkan, lead to the loosing of power on the Eastern battlefield. Conrad's hesitations was followed by arbitrary actions of a military commander in the Austro-Hungarian army in the Balkan, Oskar Potiorek, which affected negatively on the military situation of the monarchy.

Wishes and expectations to win the war over Serbia soon turned out to be unreal. Despite three attempts to win the war over Serbia in 1914, Austro-Hungarian Empire was not successful. On the eastern battlefield the situation was even more complicated. Russia was very successful and occupation of Lemberg and Przemyśl's siege were followed by desperate attempts of the Austro-Hungarian army in order to liberate occupied territories in Galicia. In May 1915, Austro-Hungarian subdue the situation on Balkan with German aid. Complicated military situations on both fronts indicated Austro-Hungarian's inability to carry out successful offensive actions.

Despite suffering defeats on both fronts, Austro-Hungarian army began preparing for a war with Italy. This time with the help of Germans. Their dependence upon Germany could be seen in the preparations for the third front. Falkenhyn, the Chief of the German General Staff, was the one who gave Conrad's guidance and advice on how to wage war with the Kingdom of Italy. Falkenhyn's strategy was to establish a front line Zagreb-Maribor-Graz. Only in that moment, when it was clearly seen that the war was inevitable, Austro-Hungarian General Staff stood up against German's demands and moved the front line on the border between the monarchy and Italy – on the River Soča (Isonzo).

Keywords: *First World War, Austro-Hungarian Empire, Kingdom of Italy, Balkans, Eastern Front, Conrad von Hötzendorf, Oskar Potiorek, military tactic*

VIRI IN LITERATURA

OAIV – Osebni arhiv Igorja Vodnika.

ÖStA, KA, ADTK, IR. 47 – ÖStA, Kriegsarchiv (KA), Archiv der Truppenkörper (ADTK), Infanterieregiment 47 (IR. 47).

ÖStA, KA, AOK-OP – ÖStA, KA, Armeeoberkommando (AOK).

ÖStA, KA, FA, NFA – ÖStA, KA, Feldakten (FA), Neue Feldakten (NFA).

ÖStA, KA, NL – ÖStA, KA, Nachlässe (NL).

Slovenec – Ljubljana, 1873–1945.

The Spectator – London, 1828–.

Antoličič, G. (2015a): Nadvojvoda Evgen. Prispevki za novejšo zgodovino, 55, 2, 199–213.

Antoličič, G. (2015b): Bog ohrani, Bog obvari Nam Cesarja, Avstrijo! Izbruh prve svetovne vojne v habsburški monarhiji. *Studia Historica Slovenica*, 15, 2, 259–280.

Bled, J. P. (1990): Franc Jožef. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Broucek, P. (1980): Ein General im Zwielicht. Die Erinerungen Edmund Glaises von Horstenau. Wien, Köln, Graz, Böhlau Verlag.

Ferguson, N. (1999): The Pity of War. New York, Basic Books.

Hanig, A. (2010): Angst und die Balkanpolitik Österreich-Ungarns vor dem Ersten Weltkrieg. V: Bormann, P., Freiberger, T., Michel, J. (ur.): Angst in den Internationalen Beziehungen. Bonn, University Press, 93–114.

Jeřábek, R. (1991): Potiorek. General im Schatten von Sarajevo. Graz, Köln, Verlag Styria.

Judson, P. M. (2016): The Habsburg Empire. A New History. London, The Belknap Press of Harvard University Press.

Kronenbitter, G. (2003): »Krieg im Frieden«: Die Führung der k.u.k. Armee und die Großmachtpolitik Österreich-Ungarns 1906–1914. München, R. Oldenburg Verlag.

Lipušček, U. (2012): Sacro Egoismo. Slovenci v krempljih tajnega londonskega pakta 1915. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Lyon, J. (2015): Serbia and the Balkan Front, 1914. The Outbreak of the Great War. London, Bloomsbury Publishing.

Marjanović, M. (1960): Londonski ugovor iz godine 1915: prilog povijesti borbe za Jadran 1914–1917. Zagreb, JAZU.

Mason, J. W. (1985): The Dissolution of the Austro-Hungarian Empire 1867–1918. London, New York, Longman.

McMeekin, S. (2011): The Russian Origins of the First World War. London, Harvard University Press.

Mitrović, A. (2007): Serbia's Great War 1914–1918. West Lafayette, Purdue University Press.

Ortner, C. M. (2011): Die Feldzüge gegen Serbien in den Jahren 1914 und 1915. V: Angelow, J. (ur.): Der Erste Weltkrieg auf den Balkan. Berlin, be.bra wissenschaft verlag, 123–142.

- Rauchensteiner, M. (2013):** Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie. Wien, Köln, Weimar, Böhlau Verlag.
- Sondhaus, L. (2000):** Franz Conrad von Hötzendorf: Architect of the Apocalypse. Boston, Humanities Press.
- Strachan, H. (2001):** The First World War. Volume 1: To Arms. Oxford, Oxford University Press.
- Svoljšak, P. (2016):** Franc Jožef in prva svetovna vojna. V: Antoličič, G. (ur.): Franc Jožef. Ljubljana, Cankarjeva založba, 129–152.
- Štepec, M. (2015):** »Kot teleta smo bili«: izkušnja in spomin na Galicijo. *Studia Historica Slovenica*, 15, 2, 357–376.
- Tigelhadt, A. (2014):** Die Schlacht an der Kolubara. *Zeitschrift der Offiziersgesellschaft Steiermark*, 4, 14–15.
- Tunstall, G. A. (2016):** Written in Blood. The Battles for Fortress Przemyśl in WW1. Bloomington, Indiana University Press.
- Wühle, M. (2007):** Der Preußisch-Österreichische Krieg von 1866 und seine Folgen. Frankfurt, GRIN Verlag.